

ROMANUS
& SELLING

TIMMERFOLK

ULRIKA LAGERLÖF

Hjortron myren

EN HISTORISK ROMAN OM STORSLAGEN
SKOG OCH SVINDLANDE KÄRLEK

ULRIKA LAGERLÖF

Hjortronmyren

**ROMANUS
& SELLING**

TIDIGARE UTGIVNING AV ULRIKA LAGERLÖF
PÅ ANNAT FÖRLAG

Stanna hos mig (2021)

www.romanusochselling.se

ISBN 978-91-89771-67-3
Copyright © Ulrika Lagerlöf 2024
Omslag: Miroslav Sokcic
Tryck: ScandBook, EU 2024

Prolog

APRIL 1933

Snön är kornig och blöt under hennes fötter och stänker upp på smalbenen där hon springer. Men det gör ingenting. Siv springer ändå, hon har väntat på att få springa i månader. Den stora mässingsklockans pinglande ljud färdas genom vinden. Först var det bara en svag aning, så sprött och lätt att hon trodde att det var inbillning. Sedan ökade det i styrka, spred sig över åkrarna nedanför huset. Hon ser mamma Ediths blick i ögonvrån, också hon hör, också hon förbereder sig på att han är på väg.

Åkrarna ligger fortfarande vita omkring henne, men bruna stråk längst upp i söderslutningen växer för varje dag. Det är april månad, påskhelg och solen är varm, men så här i Västerbottens inland är våren ändå bara i sin linda. När hon nu springer längs den fortfarande snötäckta byvägen dansar pinglandet omkring henne och får hjärtat i hennes bröst att skutta av glädje. Äntligen kommer han hem.

Så rundar hon kröken och ser honom, hästen, släden. Pappa Gustav drar i tömmarna, pratar lugnande med det gamla stoet, stiger av. Skägget är långt, händerna ännu grövre och hårdare än när han åkte. Hon omfamnar honom, tänker på hur han brukade hissa henne i luften när hon var mindre. Hur hon brukade tjuta av skratt. Lika mycket av pirret i magen som av glädjen över att han äntligen kommit hem.

Skogen tar deras far ifrån dem varje år efter jul för att ge honom åter kring påsk, så har det varit hela hennes liv. Nu är hon inte liten längre, även om hon ständigt önskar att hon vore det. Så lossar han sitt grepp, håller henne en bit ifrån sig och ser henne i ögonen.

”Du har minsann vuxit medan jag varit borta. Du är inget barn längre Siv.”

Hon svarar inte, slår ner blicken. Får syn på sin gängliga gestalt under klänningen som blivit för kort under våren. Tänker att hon visst är ett barn. Att hon, trots sina tretton år, känner sig allt annat än vuxen. Slår upp blicken igen för att trotsigt protestera, men hejdar sig. Det är först nu hon inser att något är annorlunda i hans blick. Glittret är borta, det som alltid skimrat och spelat i hans ögon. Nu är de matta i sin gråhet. Något har tagits ifrån honom, men hon vet inte vad.

”Vad är det pappa? Du ser ledsen ut.”

Han höjer lite på mungiporna, men ögonen är stilla.

”Du ska inte oroa dig Siv. Det ordnar sig.”

Han leder hästen med sin ena hand och håller Sivs hand i den andra. Så går de tillsammans mot huset, det vita längst upp i byn, mot skogskanten. Hon märker att han haltar svagt när de närmar sig gårdsplanen med ladugård och bagarstuga och så boningshuset som Siv alltid tyckt sett ganska ståtligt ut med sina två våningar och sin ljusa träfasad. Mamma står på trappan och tar emot dem, magen är stor och rund. Hon är gravid i sjätte månaden och trött nästan jämt.

På kvällen när småsyskonen har somnat i kökssoffan, och Siv ligger vaken inne i kammaren, hör hon deras dämpade röster från köksbordet.

”Vad säger du? Fick du trädet rakt över dig?”

Mammas röst är kvävd, som om hon håller handen framför

Del 1: På ofri grund

MAJ 1937

Siv tittar ner på valkarna i handflatan, stryker långsamt med pekfingret över den stumma ytan. Så låter hon handen vandra upp till nacken, sluta sig kring de värkande musklerna och trycka hårt för att mjuka upp dem. Solen får den blöta byvägen att glänsa, tjälen går snabbt ur marken nu och i dikeskanten har en sälg klätt sig i små luddiga grå videkissar. Siv stannar, stryker med pekfingret längs den lena ytan, tar loss en och låter den smeka över sin kind.

Det värker i hela kroppen efter storstädningen hos familjen Andersson. Men hon är van nu. I snart fyra år har hon jobbat som hembiträde. Hon lossar sjaletten runt huvudet och lutar huvudet bakåt och blundar, känner tröttheten och vet att hon bara har den här enda lilla stunden för sig själv. Sedan måste hon fortsätta arbetet hemma. Förbereda middagen och ta hand om småsyskonen. Hjälpa Anton och Gerda med läsövningarna, se över och tvätta deras kläder så att de kan gå rena och prydliga till skolan imorgon. Sysselsätta Rune som är snart fyra år och ett riktigt yrväder. Också allt det tunga, som att bära in ved, måste hon göra nu när pappa behöver vila ryggen så mycket som möjligt.

Men det är inte det värsta. Det värsta är imorgon bitti när hon, precis som alla skolmorgnar, ska stå där och se Anton och Gerda gå iväg i morgonljuset. Den sneda vårsolens strålar

som får Gerdas långa flåtor att glittra och sveper in hela byn i ett mjukt skimmer. Samma klump i magen varje morgon, över att hon själv inte längre får. Att hon inte hör hemma i skolan, att den tiden för alltid är förbi för henne.

Pappa Gustav är hemma efter vinterns skogsarbete, vresig och sur. Vintern blev hård och han fick avbryta säsongen tidigt för att ryggen värkte för svårt. Sivs mamma Edith ägnar varje ledig stund åt att sy om kläder, laga och återanvända för att alla slantar ska räcka så långt det bara är möjligt.

Inom Siv bubblar och sjuder det. Sjutton år och allt hon vill är att vara fri, men hon är fången här på vägen mellan hemmet och Anderssons välbärgade gård. Hemma hos Anderssons går fru i finskor också på vardagarna, och barnen går på läroverket i Skellefteå. Ändå vill Siv inte vara där. Det är kallt på något sätt, och varje fläck hon missar måste hon gnugga dubbelt så noggrant medan fru Andersson iakttar henne. Ett hem som inte känns som ett hem.

När hon torkat leran av kängorna och stigit in i köket ser hon pappa sitta i kökssoffan med ett litet häfte uppslaget framför sig. Siv stannar, överraskad över att se honom överhuvudtaget läsa något.

”Kom Siv.”

Han klappar bredvid sig på kökssoffan. Hon tränger sig in bakom det stora slagbordet och slår sig ner vid hans sida. Sneklar över hans breda underarm och undrar vad det kan vara han läser.

”Vad skulle du säga om att jobba i skogen?”

”I skogen? Som skogshuggare?”

”Nej, bevare mig väl.”

Pappa skrattar bullrande, ett smittande skratt som hon så sällan hör numera. Siv fnissar också, och lite av det som bubblar inom henne pyser ut.

”Nej, som kocka menar jag.”

Siv slutar skratta, ser frågande på honom. Hon vet knappt vad en skogskocka gör, mer än att det väl måste handla om att laga mat.

En kvinnas ordnande hand står det i tryckta bokstäver på det tunna häftet. Det verkar vara ett reklamblad av något slag.

”Det är riktigt bra betalt. Mycket mer än du får som hembiträde.”

”Det låter ju bra”, säger hon försiktigt.

”Du bor ju borta förstås, så det blir mer jobb när du är där. Men sen kommer du hem igen, precis som jag gör.”

”Vad menar du? Skulle jag bo borta?”

”Du skulle bo i skogen såklart, i skogskojan. Åka efter jul och komma hem vid påsk. Ibland kan man komma hem över helgen förstås, men inte alltid.”

Hon tittar på honom medan orden sakta sjunker in. Hör hur han fortsätter prata, säger fler ord i följd än vad han gjort på länge. Hennes alltid så tystlåtna far, alltid kortfattad, alltid så mycket som aldrig blir sagt. Nu plötsligt pratar han på, men hon kan inte riktigt höra vad han säger.

”Men vad ska hon ut dit för? Är det verkligen säkert för en ung kvinna som Siv, ensam med en massa karlar?”

Det är mamma Edith som kommit in i köket, ställt sig vid spisen och nu ser hon på dem båda.

”Det är hederligt folk det där”, säger pappa vresigt, rynkan mellan ögonbrynen är tillbaka, den som han nästan alltid har numera.

”Men vad ska folk tänka?”

Mamma har sänkt rösten, ser ut genom fönstret ner mot byn och kyrkan.

”Jag kan gå i god för att de där männen aldrig skulle lyfta en hand eller göra något opassande. Då skulle de få med mig

att göra”, mullrar pappa och vänder sig åter till Siv.

”Det här är en fantastisk möjlighet. Det var Holger som kom och knackade på, sa att de hade bestämt sig för att anställa en kocka i deras huggarlag till nästa säsong. De hade varit på något informationsmöte med sin skogsinspektor som sa att de vill att alla huggarlag med tio man eller fler ska ha en kocka anställd nästa år. Så nu undrade de om du var intresserad. Jag har redan tackat ja.”

Bara de sista fem orden fastnar riktigt. Siv tittar tyst på honom. Förstår att det redan är avgjort. Mamma suckar, smäller vattenhinken hårt i golvet och går ut ur köket. Pappa låtsas inte om henne.

”Det här kommer att göra stor skillnad för oss Siv”, säger han och ler samtidigt som han klappar henne tafatt på knät.

Han ser så glad ut, lättad.

Siv nickar mot honom och reser sig. Hon som trodde att allt togs ifrån henne när hon slutade skolan för att arbeta, men hon hade visst haft fel då. Det kunde tydligen bli ännu värre. Med tårarna brännande bakom ögonlocken går hon in i kammaren för att samla sig inför eftermiddagssysslorna.

Hon ställer sig framför den gamla rakspegeln som hänger på väggen. Ser in i sina egna bruna ögon. Fäster sig själv med blicken och stirrar. Känner hur händerna knyter sig av sig själva, hur käkarna blir mer och mer spända och hur ögonen som hon tittar rakt in i fortsätter att stirra på sin egen spegelbild medan sekunderna går. Ett skrik bubblar inom henne. Vill komma ut, men får inte.

En gång skrek hon. Hon vet inte hur gammal hon var, men det var något som hon inte ville göra, eller som inte blev som hon ville. Så hon skrek högt. En hård örfil fick hon av pappa. Sedan blev hon tyst, och har aldrig skrikit sådär igen.

Hon andas djupt och snabbt, känner hur skriket långsamt

och motvilligt sjunker tillbaka. Till slut kan hon låta händerna mjukna, käkarna slappna av och ögonen lossa sitt grepp om spegelögonen. Några sista skälvande andetag och det är över.

Hon går nära spegeln, ställer sig alldeles intill och ser ner på sin egen kropp. Stryker med handen över midjan, känner höftens mjuka rundning under den grova kjolen. Kvinna eller barn? Hon vet inte riktigt själv. Men hon har sett hur herr Andersson tittar efter henne ibland. Liksom lystet.

Det tjocka ljusbruna håret ligger i en lång fläta på ryggen. Hon vrider lite på nacken, ser sin raka näsa i profil. Snörvlar och drar snabbt med handen under näsan för att få bort lite snor som runnit ner på överläppen. Tittar igen. Jo, nog är hon ganska söt. Fast på ett alldagligt sätt. Inte alls som de där tjusi-ga kvinnorna i veckomagasinerna som hon ibland bläddrar lite i hemma hos Anderssons. Men nog ser hon ganska bra ut ändå.

Hon drar med handen längs flätan. Så bestämmer hon sig. Med snabba steg går hon ut i köket och hämtar saxen. Hon ställer sig framför spegeln och klipper snabbt av den långa, tjocka flätan precis i nacken. Det ojämna håret ramlar ner runt hakan och den långa flätan dinglar i handen. Siv ler mot sig själv i spegeln. Nu känns det bättre. Mamma kommer att bli ursinnig när hon får se det. Ändå kommer hon att hjälpa till att jämna till frisyren, det vet Siv. Och nu när de ska tvinga henne att jobba i en skogskoja måste det ändå vara mer praktiskt med kort hår, det måste till och med mamma hålla med om.

JANUARI 1938

Siv står på farstubron och lyssnar uppmärksamt efter pinglandet från slädens mässingsklocka. Tänker på alla de otaliga gånger hon har stått där förr och lyssnat. Då när vårsolen börjat värma fälten, då när hon väntade på att pappa skulle komma hem från skogen. Som hon längtade då. Nu värker det i magen av oro. Nu betyder pinglandet inte längre att pappa kommer hem, det betyder att hon själv ska resa bort.

Kölden har bitit sig fast hårt, får isstjärnor att bildas på fönsterrutorna och de små fina håren i näsan att kännas klistriga av frost när hon andas in den kalla luften. Från farstubron har hon utsikt över byns andra gårdar, det ryker ur skorstenar och från gödselstackar. Vid skogskanten längst bort syns en svag lila strimma, en första aning om att solen kommer att gå upp om någon timme. Men än så länge är det mörkt, trots att frukosten är överstökad inne i huset och syskonen snart ska traska iväg till byskolan. Men inte Siv. Hon ska åka härifrån.

Hon håller resväskan i ett fast grepp vid sin sida. Vet att packningen där inuti är lite skrynkligare och mer slarvigt hopvikt än vad den var igår eftermiddag. För att hon fick ett plötsligt utbrott igår kväll och vräkte ut allt på golvet inne i kammaren, slet runt och nästan rev sönder innan hon lyckades

få kontroll över sig själv och la ner allt igen. Tack och lov hann mamma och pappa aldrig märka något.

Pappa kommer uppför sluttningen med hästen och släden och hon vet att det är dags nu. Att det är oåterkalleligt. Nu ska hon verkligen resa.

Mamma omfamnar henne hårt men snabbt. Alltid lika effektiv. Siv ser på henne ett ögonblick, tänker att mamma vet mer än hon visar. Att hon känner Siv in i själen, det har hon alltid gjort, men att hon håller det för sig själv. Instängt bakom alla måsten, bakom krav och förväntningar och det omöjliga i att få leva ut sina drömmar här. Nöden måste gå först, och marginalerna är oftast så små att det knappt lämnas något utrymme kvar till annat.

Siv klättrar upp i släden och lägger den tjocka fällen över knäna, stoppar in händerna under kanten för att skydda dem mot den bitande kylan. Vänder sig om och ser de gula ljusen från husets fönster bli mindre och mindre bakom henne. Hon har aldrig varit borta hemifrån förut. Aldrig sovit någon annanstans. Det molar och värker i magen.

De reser västerut. Längre bort från kusten, längre inåt landet. De djupa skogarna ligger tysta och dova omkring henne. Hon sluter ögonen och slumrar en stund. När hon vaknar är det solen som bländar henne. Hon rätar lite på sig, rör på de kalla fingrarna inuti vantarna och ser sig omkring. Den låga vintersolen, som bara kort rör sig över horisonten under några timmar innan den ger upp och sjunker bortom synhåll igen, har kämpat sig över några träd långt bort. Framför dem öppnar sig en stor yta där den bleka vintersolen kastar sitt ljus över små klena granar. Alla höga och grova träd är borta, stubbar och avhuggna grenar skymtar fram under snön.

”Det här är där mitt huggarlag avverkade förra vintern.

Här har jag kört bort timret”, säger pappa och ser på henne.

Efter en liten paus fortsätter han.

”Skogsbruket är framtiden vet du.”

Hon hör stoltheten i hans röst, över att vara en del av denna framtid. Det moderna. Hon nickar och försöker le mot honom men det blir mest en grimas.

De reser vidare och Siv hinner börja undra om de ska till världens ände, när så träden återigen glesnar framför dem. Hon ser frågande på pappa och han nickar.

”Nu närmar vi oss”, säger han.

Siv önskar att de inte gjorde det. Att de aldrig skulle komma fram, utan kunde fortsätta åka så här tillsammans. Genom det tysta vackra vinterlandskapet, en resa utan mål. Sedan kunde de vända hem igen.

Nu ser hon röken långt borta, en liten byggnad växer fram, från att ha varit en svart fläck i det frostvita landskapet till att bli allt större och tydligare. Avlägsna rop hörs genom skogen från andra hållet där de redan passerat, hugg och knakanden från träd som fälls.

Det är en gammal timmerkoja, låg med små fönster längs sidorna. Hopbyggd med den finns ett stall, och på andra sidan ett förråd. Den lilla gårdsplanen omges också av ytterligare en liten förrådsbyggnad och ett vedskjul. Pappa bromsar hästen och de kliver av. Siv ser sig omkring, håller väskan i ett krampaktigt grepp vid sin sida. Tänker att framtiden inte verkar ha kommit hit. Det är så långt ifrån modernt hon bara kan tänka sig.

Spår av hästspilling har färgat den tilltrampade snön utanför kojans gulbrun. Från huggkubben som står uppställd snett utanför dörren har vedflisor stänkt över marken. De bildar ett ojämnt mönster tillsammans med hörester som ligger kvar där

hästarna stått och tuggat medan de selats på inför avfärd. Det ryker ur skorstenen, mot husväggen står breda skidor lutade på rad.

Mannen som öppnar är stor och tafatt. Han är i trettioårs-åldern och händerna är de största Siv någonsin sett, skäggstubben kraftig och rödblond.

Han skakar hjärtligt hennes fars hand och ser sedan på Siv.

”De andra är i skogen, men jag stannade för att visa fröken var hon ska bo.”

Hon nickar och tar några försiktiga kliv in, får huka sig i den låga dörröppningen. Lukten som slår emot henne är frän. Gammal svett och stekflott. Tunna slingor av matos svävar som älvor innanför de immiga fönstren. I mitten finns eldpallen med nyinsatt vedspis. Våningssängar står uppställda mot väggarna och ett stort grovt bord med bänkar längs sidorna trängs på utrymmet som finns kvar bredvid vedspisen.

Hon vänder sig halvvägs om och ser på sin far som står kvar utanför.

”Jag ska passa på att hälsa på Holger, men sen reser jag hemåt igen. Adjö då Siv, det kommer att gå fint det här.”

Hon nickar kort men kan inte svara för att klumpen i halsen gör att det blir för trångt. Inga ord kommer ut. Så tar hon ett hastigt kliv ut igen och omfamnar honom hårt. Han klappar henne generat på ryggen.

”Vi ses till våren”, säger han.

När hon för andra gången rätar på ryggen i kojan och ser sig omkring känner hon hur allt rasar samman. Är det här hennes framtid nu? Är det allt som blev? Det här smutsiga råtthålet. Ilskna tårar pressar bakom ögonlocken.

Mannen som öppnade dörren står och väntar på att hon ska komma längre in i skogskojan. Hon ser på hans smutsiga klä-

der, känner lukten av trängsel och hårt arbete och biter hårt ihop sina käkar. Aldrig, tänker hon. Aldrig ska jag bli som ni. Jag gör det här för att jag är en fånge, jag gör det inte av fri vilja.

Sedan lyfter hon sin väska och går fram till honom där han står vid det långa bordet med träbänkar på var sida.

”Jo, vi har ju skaffat det som stod i boken.”

Hon tittar på honom, ser sig sedan omkring för att förstå vilken bok han pratar om.

”Den här.”

Han vrider sig hastigt runt, hans stora kroppshydda nästan för stor för att rymmas på den lilla golvytan som är kvar mellan vedspisen och bänkarna. Bredvid honom på bordet ligger en tunn bok som han nu tar, nästan vördnadsfullt, och räcker över till henne.

Kockainstruktion för 1938 års skogsskojor står det på den.

Hon tar emot den lilla boken och tittar tomt på den.

”Det står en tunna sill, fem krukor mjölk och åtta kilo smör i förrådet här närmast intill, där det inte fryser. Där finns bönor, potatis, kål och morötter också. Sen hänger det en gris och en halv oxen i andra förrådet där det är kallt. Vatten har vi burit in, och ved finns mer i förrådet om det behövs.”

Hon nickar bara, vet inte vad mer hon förväntas göra.

”Fröken ska sova i sängen där bakom draperiet, så hon får det lite privat.”

Han ser generad ut och hon följer hans blick mot en vånings-säng i hörnet som står lite för sig själv. Överslaffen är obäddad och verkar användas som extra avställningsyta, runt under-slaffen hänger ett trådslitet förhänge.

”Jaha. Jag ska väl låta fröken Siv ... bli hemmastadd. Jag ska ut i skogen nu.”

Hon stirrar fortfarande tomt ner på boken men lyfter nu blicken, möter hans och nickar tankspritt igen.

”Vi hugger lite längre bort just nu, så alla har matsäck med sig och vi kommer tillbaka först när det mörknar, vid klockan tre. Så då är det bra om middagen är klar,” fortsätter han, trampar lite osäkert från ena foten till den andra.

Sen blir det tyst. Hon känner sig lamslagen, ser sig omkring på vedspisen och hinkarna med vatten, på draperiet runt hennes säng. På våningssängarna som står längs alla väggar, på bordet och bänkarna, det smutsiga och slitna plankgolvet. Det är så trångt, hon kan knappt andas där inne.

Mannen mitt emot henne vänder och börjar gå mot dörren.

”Bara fråga om det är något. John, det är jag det. Mig kan du alltid fråga. John Marklund.”

JANUARI 2022

”Jag vill att du åker Eva.”

En liten sten ramlar genom bröstkorgen och landar i magsäcken. Läger sig tungt tillrätta samtidigt som hon tittar på Örjan, försöker läsa av om det finns någon utväg eller ursäkt.

Håret börjar bli tunt uppe på hans hjässa, sådär så att man anar hårbotten mellan stråna. Glasögonen som han omväxlande skjuter upp i pannan eller ner på näsan. Just nu har han dem långt nere på näsan och ser på henne ovanför glasögonens kant.

”Jaha”, säger hon tomt.

Harklar sig och ser ut genom fönstret över Norr Mälarstrand. Ser husen på Södermalm som genom grådiset skymtar på andra sidan vattnet.

”Är det nödvändigt att vara där på plats tror du? Går det inte att hantera härifrån?”

”Nej. Det håller på att spåra ur. Du får ta det, och du behöver åka dit.”

Han pausar, klickar på en kulspetspenna och kliar sig sedan på kinden med den. Hon hör skäggstubben som raspar mot plastytan.

”Du kan väl passa på att träffa lite släktingar?”

Hon viker undan för hans blick. Förstår att han undrar över